

din Suceava, reparată în 1638 de Vasile Lupu⁵¹. Dar, alături de faianța turcească de lux, erau importate și teracote poloneze, lituaniene ori transilvănene, împodobite, predominant, — în afara câtorva plăci figurative transilvănene (orașul cu 5 turnuri, călărețul) — cu elemente geometrice și vegetale; ultimele (între care mai frecvent este crinul) sînt tratate destul de naturalist, cu atenție însă la organizarea simetrică, subliniind nu odată forma pătrată a cadrului prin accentuarea diagonalelor, după un procedeu remarcat anterior și la ornamentele în piatră dispuse în câmp patrulat.

Pe parcursul îndelungatului interval istoric ce face obi-

⁵¹ *Călători străini despre țările române*, vol. VII, Ed. științifică și enciclopedică, București, p. 362; D. Bădăraș, I. Caproșu, *op. cit.*, p. 126; Al. Andronic, E. Neamțu, M. Dinu, *op. cit.*, p. 262, 276; Corina Nicolescu, *op. cit.*, p. 86.

SUMMARY

The article deals with the development of the laic and monastic architectural decoration in Moldavia over the 16th-17th centuries. As far as the 16th century is concerned, a characteristic trait is the preservation of the general physiognomy of architectural decoration inherited from the previous epoch and the introduction of some novelties of a rather improvised nature but which the ensuing periods would fully benefit of. During the first two thirds of the 17th century one witnesses an active influence of the ecclesiastic building sites upon the laic ones in terms of adornment techniques and methods. On the other hand, older motifs and details (the Gothic ones, for instance) are maintained, introduced in highly interesting syntheses, to which Eastern influences, particularly Ottoman, give a typical colour. Further maintained are the influences coming from the architecture of fortifications. Finally, worth mentioning is the emergence of adornments in stone (replacing, to a certain extent, the earlier ceramic decoration), considered to have attained their apex with the well-known verandah with columns of the Cantacuzino mansion at Pașcani. The article

ectul articolului de față, arhitectura civilă din Moldova (în accepția lărgită avută în vedere, cuprinzînd și construcțiile monastice) apare adesea drept cadrul unor confruntări în ordinea stilului, gustului sau modei. Ea oferă, nu odată, imaginea unui contrapunct formal destul de sesizant în raport cu ceea ce s-ar putea numi ambianță stilistică dominantă, fie devansînd o anumită fază a morfologiei artistice sau ambianței spirituale generale, fie, dimpotrivă, înfățișînd simptomele remarcabilei și izolatei rezistențe în vreme a unor amănunte și motive ornamentale aparținînd veacurilor trecute. Novatoarele la începutul secolului al XVII-lea, conservatoare spre mijlocul acestuia, arhitectura civilă din Moldova va îngădui, în veacul al XVIII-lea, realizarea unor sinteze tipologice dintre cele mai interesante, ale căror ecouri tîrzii se vor putea desluși pînă către mijlocul secolului al XIX-lea.

goes on to present a number of ornamental motifs and elements: the band of „saw teeth”, the acolade arch, the band of cable moulding, the baguette border, consoles in „cul de lampe”, relief adornments applied to bolts, a.o., illustrated by the buildings of the monasteries of Dragomirna, Zamca, Burdujeni, Solca, Modovița, Golia, Cașin, Cetățuia, Răducanu-Tîrgu Oena, Bogdana, Birnova, St. Spiridon Church of Jassy, the mansion of Pribești etc. Details are offered in connection with two monuments of an exceptional value: the treasury of Golia and the mansion of Pașcani, the latter conceived by its first owner, Iordache Cantacuzino, the brother-in-law of Prince Vasile Lupu, in a humanistic spirit, as a sort of a comprehensive mirror of his own personality.

The last part of the article dwells upon the laic interiors of the 17th century, while showing the extremely diverse framework in which the artistic forms were assimilated, „regional” touches combining with innovating tendencies in a whole revealing a permanent effervescence of ornamental craftsmanship, against the background of which a number of achievements stand out as absolutely remarkable.

DINAMICA OPEREI CTITORICEȘTI A EPOCII LUI MATEI BASARAB

dr. PANAIT I. PANAIT

Dintre marile realizări ale lungii domnii a lui Matei Basarab (1632—1654) opera ctitoricească ocupă un loc de vîrf, fiind remarcată atît de cronicari cît și de istoriografia modernă românească. Consemnînd acest aspect, Radu Popescu nota în cronica sa că „pînă la acest domn, puține ziduri au făcut domnii cei mai dinainte: iar Matei Vodă au înfrumusețat țara cu tot felul de ziduri: mănăstiri, biserici, case domnești”¹; Lista întocmită de un alt cronicar înscrie 22 de construcții printre care se află „cetatea din Tîrgoviște de iznoavă”, „Casa la Caracal”, mănăstiri și lăcașe etc.² Ea este departe de a reflecta

fidel efortul voievodului. Studiile ample efectuate de C.C. Giurescu au permis istoricului să afirme, pe bună dreptate, că Matei Basarab poate fi considerat, pentru evul mediu, cel mai mare ctitor al poporului român³. La rîndul său, Nicolae Stoicescu a oferit cercetării, prin *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România* și prin alte atare contribuții⁴, un material vast prin care s-a lărgit substanțial posibilitatea de investigare a acestei laturi a domniei lui Matei Basarab. Precizări extrem de utile se regăsesc în volu-

¹ Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ed. Const. Grecescu, București, 1963, p. 98.

² „Istoria Țării Românești de cînd au descălecat pravoslavnicii creștini” (Letopisețul Cantacuzinesc), în „Cronicari Munteni”, ed. Mihai Gregorian, București, 1961, I, p. 155.

³ Constantin C. Giurescu, *Matei Basarab, cel mai mare ctitor bisericesc al poporului nostru. Știri noi despre lăcașurile lui*, București, 1946.

⁴ Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, vol. 1—2, 1970; Idem, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1960.

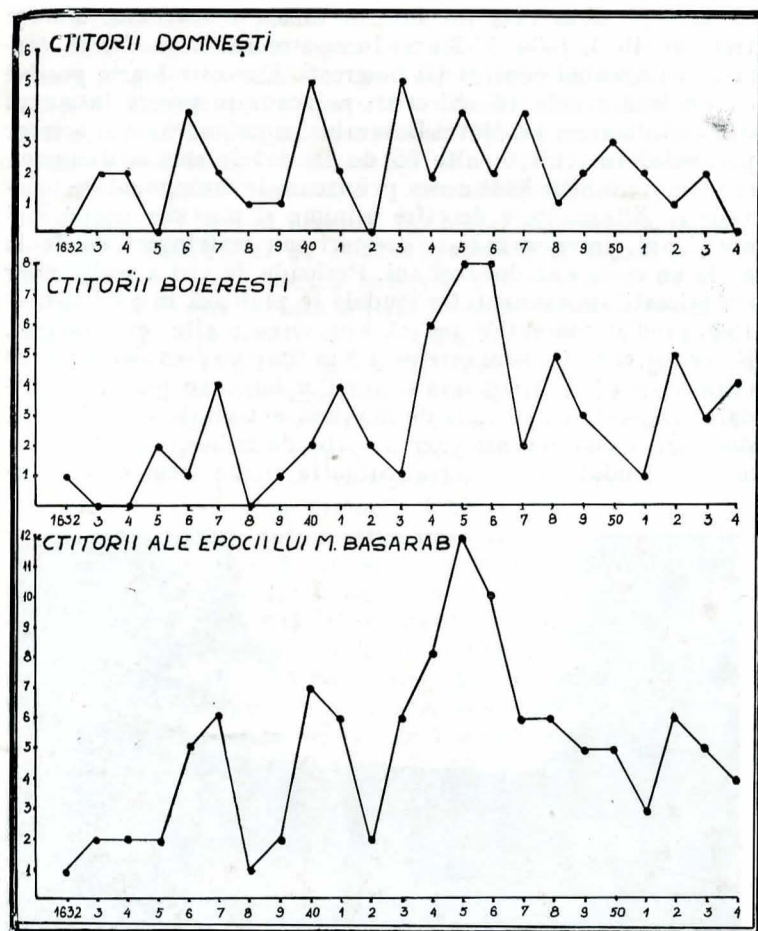

Diagrama ctitoriilor epocii lui Matei Basarab

a) Ctitoriile voievodale; b) Ctitoriile boierești; c) Situația generală a construcțiilor date în mod cert

mele datorate lui Vasile Drăguț⁵, Cristian Moisescu⁶, Cornelia Pilat⁷ și, mai recent, în monografia întocmită de Veniamin Nicolae, intitulată *Ctitoriile lui Matei Basarab*⁸. Extrem de utile se dovedesc volumele de documente privitoare la anii ce au urmat urcării la tron a fostului agă din Brîncoveni⁹. Pe baza acestui vast material se constată că Țara Românească a înregistrat, între anii 1632–1654, o perioadă de intensă activitate de construcții, datorată domnitorului și celor mai mulți dintre marii săi boieri. În cea mai recentă dintre lucrările consacrate acestui aspect, cea semnată de V. Nicolae, sînt indicate peste 125 de construcții¹⁰. Cifra, deși impresionantă, nu reflectă cu fidelitate rezultatul șantierelor care au împînzit spațiul dintre Dunăre și Carpați în acea vreme¹¹. Uneori izvoarele fac anevoioasă sau chiar imposibilă identificarea multora din construcțiile civile: conace boierești, case de țirgoveți, clădiri care au completat vechi ansambluri arhitectonice. Rămîn în afara atenției specialistului clădirile din paianță a căror prezență era incontestabilă, cel puțin în anumite zone ale cîmpiei¹². Slaba preocu-

⁵ Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 1976.

⁶ Cristian Moisescu, *Țirgoviște. Monumente istorice și de artă*, București, 1979.

⁷ Cornelia Pilat, *Pictura murală în epoca lui Matei Basarab*, București, 1980.

⁸ V. Nicolae, *Ctitoriile lui Matei Basarab*, Ed. Sport-Turism, București, 1982.

⁹ „Documenta Romaniae Historica”, B., Țara Românească, vol. XXIV. „Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului”, vol. IV, 1633–1639, București, 1981.

¹⁰ V. Nicolae, *op. cit.*, pl. 14.

¹¹ N. Stoicescu apreciază numărul șantierelor de construcții din țară a fi de cca. 115. Comunicare la Simpozionul „Matei Basarab și Bucureștii”, 30 august 1982.

¹² Se știe că mănăstirea Maxineni a înlocuit un alt lăcaș „de nulele legate cu lul. Tereza Sinigalia, *Trei pisații din epoca lui Matei Basarab* în „R.M.M.—U.M. I. A”, XLIII, 1974, 2, p. 23.

pare în domeniul arheologiei medievale, în perioada interbelică, a făcut ca multe vestigii, păstrate pînă atunci, să dispară înaintea cercetării lor cît de sumare. În această categorie se înscriu „cetatea lui Matei Basarab” de pe Colentina bucureșteană, dispărută fără a beneficia de o cercetare cuvenită¹³, lăcașul din Armășești ș.a.¹⁴. Sînt repetate situațiile în care atribuirea rolului de ctitor voievodului sau contemporanilor săi provine din informații generale, sau din tradiție. Este cazul bisericii domnești din Pitești, Episcopiei de Rîmnic, caselor Brîncovenilor din București, conacului și lăcașului cantacuzinesc de la Mărgineni-Prahova, lăcașului de lemn din Starchiojd-Prahova ș.a. Cele mai multe lacune privesc palatele și casele boierești, dispărute prin vitregia vremurilor. Situația această generează unele confuzii sau face imposibilă plasarea în timp a unora din edificii. Lucrările de specialitate nu pot informa decît faptul că, de exemplu, Curtea Domnească din București a fost refăcută de Matei Vodă între anii 1640–1652¹⁵, sau că amplele lucrări de la Caracal sînt post 1640¹⁶, că monumentele din Ciovrînășani-Mehedinți se pot data către mijlocul secolului al XVII-lea¹⁷ etc. Coroborarea datelor existente în prezent conduce la concluzia că perioadei de domnie a lui Matei Basarab i se pot atribui cca 140 de obiective dintre care 26 nu au o datare certă, ci numai o încadrare generală în acest răstimp¹⁸. Sînt incluse atît rezultatele preocupărilor domnești cît și cele promovate de marii săi boieri. Domniei îi revin peste 40% din aceste obiective, dovedind rolul hotărîtor al lui Matei Basarab în promovarea operei ctitoricești din epoca sa.

Analizînd în ansamblu acest însemnat efort constructiv al Țării Românești, mult asemănător cu cel promovat și în Moldova lui Vasile Lupu, se constată că în fiecare din anii domniei, 1632–1654, s-a înregistrat ridicarea unui sau a mai multor edificii. Luînd în considerare obiectivele cu datare certă, consemnată în inscripții sau documente de epocă, se poate reconstitui atît dinamica actului domnesc în acest domeniu cît și aceea a participării contemporanilor săi. Desigur, nu putem beneficia de o evidență definitivă atîta vreme cît cca 19% din totalul cunoscut în acest stadiu nu poate fi încadrat strict în diagramele anuale. Iar faptul că unele monumente apar ca rod al activității pe doi–trei ani determină luarea în considerație a datei finale. Totuși unele concluzii generale se pot formula cu suficientă claritate.

Din diagrama construcțiilor domnești rezultă că activitatea lui Matei Basarab în acest domeniu a început în 1633 și s-a desfășurat pînă în 1653. Situația este firească avînd în vedere problemele dificile ce i-au stat în față în ultimele luni ale lui 1632 și starea fizică precară manifestată în ianuarie-aprilie 1654. Numai în doi ani, 1635 și 1642, nu putem surprinde nici un obiectiv ca fiind terminat prin grija voievodului. Alți patru ani îmbogățesc lista ctitoriilor domnești cu cîte un obiectiv¹⁹. În schimb, nouă din anii de ședere în tron beneficiază cel puțin de cîte două noi construcții²⁰. La rîndul său, anul 1650 i se atribuie trei obiective. Perioada de vîrf marcată de încheierea lucrărilor pentru 4–5 edificii cumulează alți cinci ani²¹. Corectarea acestei analize de ansamblu

¹³ Panait I. Panait, *Un palat bucureștean atribuit lui Matei Basarab*. Comunicare prezentată la Simpozionul „Matei Basarab și Bucureștii”, Muzeul de istorie a municipiului București, 30 august 1982.

¹⁴ Informare datorată arhivistului I. Cotenescu, directorul Filialei Arhivelor Statului din județul Ialomița.

¹⁵ Panait I. Panait, Aristide Ștefănescu, *Muzeul Curtea Veche. Palatul Voievodal*, București, 1973, p. 49.

¹⁶ V. Nicolae, *op. cit.*, p. 49. Paul de Alep arată că palatul de la Caracal a fost construit „puțin înainte de amuri”, „Călători străini”, VI, p. 220.

¹⁷ V. Nicolae, *op. cit.*, p. 155.

¹⁸ Din însemnările lui Paul de Alep rezultă că s-au ridicat în timpul domniei lui Matei Basarab cca 150 de mănăstiri și biserici. C. C. Giurescu pune sub semnul întrebării această cifră, *Istoria Românilor*, București, 1942, III/1, p. 64.

¹⁹ Sînt anii 1638, 1639, 1648, 1652.

²⁰ 1633, 1634, 1637, 1641, 1644, 1646, 1649, 1651, 1653.

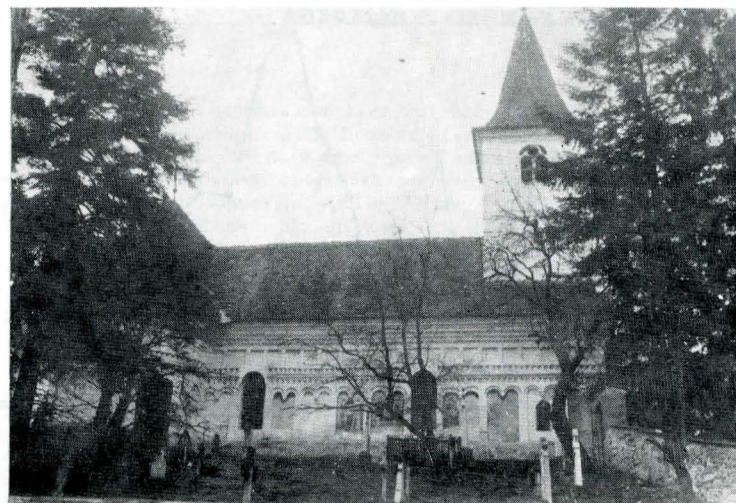
²¹ Cu patru lucrări terminate 1636, 1645, 1647 iar cu cinci lucrări 1640 și 1643.

Vestigiile palatului datorat lui Matei Basarab de la Fundeni. Fotografie executată în 1937

se va putea face pe măsura încadrării mai stricte a celor cca 16% din construcțiile domnești neluate în seamă în stadiul de față. Este firesc ca cele 9 obiective, atribuite domniei lui Matei Basarab, odată plasate cu certitudine în anul finalizării lor să reazeze diagrama dinamicii actului ctitoricesc voievodal. Cert rămîne faptul că ritmul anual înregistrează o desfășurare relativ constantă. Anilor cu rezultate mai mari le urmează ani de scădere numerică. Salturi mai însemnate, mai greu de acceptat, intervin în 1636 față de 1635 sau în 1643 față de 1642 cînd este foarte posibil să-și găsească locul unele din monumentele rămase în afara plasării stricte în timp. Cea mai constantă rămîne alternanța între 2—3 sau 2—4 lucrări încheiate. Din punctul de vedere al ritmului de construcții, anii 1643—1650 par cei mai constanți și cei mai rodnici. De fapt pînă în 1650 Matei Basarab și-a impus un program susținut, după această dată urmînd o lentă încetare a operei sale ctitoricesci. Mai agitați apar în schimb anii primului deceniu de domnie care, cu toate completările ce se vor face, rămîn beneficiari ai unui ritm mai inconstant. Apar diferențe între zero edificii în 1635 și 4 lucrări terminate în 1636, de exemplu, sau între una lucrare terminată în 1639 și cinci în anul următor. În general, momentele de tensiune politică și militară și-au pus amprenta și asupra operei ctitoricesci a voievodului, fără a se impune ca elemente hotărîtoare. Se știe că anii 1635—1636 au marcat o încordare a raporturilor cu Poarta Otomană²², fapt care se resimte în reducerea actului de construcții în prima parte a acestei etape. Surprinzător se prezintă situația din 1636 cînd se obține primul stadiu de vîrf al activității din domeniul constructiv. La rîndul său, deteriorarea relațiilor cu rivalul de peste Milcov pare a fi influențat și ritmul de construcții domnești căci anii 1637—1639, 1652—1653 aduc procente destul de modeste. Analizată în ansamblu, opera lui Matei Basarab, înfăptuită atît în țară cît și peste hotare, se prezintă ca o constantă a politicii domnești. Ea este dublată de preocupări similare din partea elementelor feudale. După cum este cunoscut, atît postelnicul Constantin Cantacuzino cît și Preda Brîncoveanu, Udriște Năsturel, Stroe Leurdeanu, Lupu Buliga, Socol din Cornățeni ș.a. au ridicat, în orașele de reședință sau pe moșiile lor, case și lăcașe din piatră. Unele dintre acestea l-au determinat pe Paul de Alep să consemneze, în Memorialul său de călătorie, că și în Țara Românească „*toți boierii țării posedă clădiri admirabile*”²³. Se impuneau marile palate ale postelnicului C. Cantacuzino de la Coiani-Mironești și de la Filipeștii de Tîrg, edificiul lui Udriște Năsturel de la Herești, considerat palat fără egal în lume „*afară poate numai în țara frîncilor*”, zidit pe dinăuntru și pe dinafară cu piatră fățuită²⁴, lăcașul de la Golești ș.a. Opera colectivă a marilor boieri s-a înfăptuit și

ea printr-o constantă preocupare în acest domeniu. Numai trei ani (1633, 1634, 1638) nu înregistrează, în mod cert, terminarea vreunei construcții boierești. Dar este foarte posibil ca unele din cele 16 obiective neîncadrate precis într-unul din anii domniei lui Matei Basarab să aparțină tocmai acestor perioade. În schimb, alte 65 de lucrări înscriu o diagramă mult mai mobilă decît aceea privitoare la monumentele voievodale. Alternanțele de cifre minime și maxime ocupă mai mulți ani, înregistrîndu-se creșteri sau restrîngerii nu de la an la an ci pe cîte doi-trei ani. Perioada de vîrf a realizărilor ctitoricesci ale elementelor feudale se plasează în anii 1645—1646 cînd documentele indică isprăvirea a cîte opt șantiere. Procentul mediu anual este de 3,5 în timp ce domniei îi revine cifra de cca 2,4. Diagrama ctitoriilor boierești permite, totodată, constatarea că anii de maximă activitate constructivă din partea domniei marchează etape de reducere a lucrărilor marilor feudali și viceversa. Situația este extrem de conclu-

Ctitoria lui Matei Basarab de la Porceni, jud. Sibiu

dentă pentru anii 1636, 1640, 1643, 1647 ș.a. cînd cotele care reflectă actul domnesc indică cifre mari, în timp ce acelea privind construcțiile boierești sînt în descreștere evidentă. Altfel spus, cînd domnia obține rezultate finale maxime, colaboratorii feudali își reduceau cîmpul lor de lucru. S-ar părea că aceleași echipe de meșteri răspundeau atît poruncilor domnești cît și comenzii marilor feudali. De aici și alternanța între ritmul înfăptuirilor lui Matei Basarab și acela al boierilor săi.

Privită în ansamblu, dinamica operei ctitoricesci a perioadei lui Matei Voievod nu se înfățișează deloc rectilinie ci destul de variată. Momentul de vîrf este dat de anul 1645 cu 12 construcții, finalizate atît de domnitor cît și de contemporanii săi. O activitate intensă apare și pentru anii 1644 (opt șantiere încheiate) și 1646 (zece obiective terminate) făcînd posibilă afirmația că perioada 1644—1646 a fost cea mai fecundă pe plan ctitoricesc în general. În schimb, primii patru ani ai domniei, cărora li se alătură alți trei pe parcurs, se mențin la ritmul 1—2 lucrări²⁵. Momentele de recesiune din anii 1638—1639 și 1642 sînt comune atît programului domnesc cît și celui boieresc și ele își găsesc justificarea în evenimentele prin care a trecut Țara Românească în acea perioadă.

Din capul locului se constată rolul voievodului în promovarea acestei activități ctitoricesci căci primii ani ai domniei înscriu 17 șantiere domnești și numai 11 boierești (anii 1632—1640). În ultima treime a șederii sale în tron, diagrama generală a țării înscrie o desfășurare mai uniformă, fără a se suprapune ritmului ordonat în care se realizează ctitoriile domnești. Se estompează salturile mari. Cifrele, intrînd pe un făgaș mai cursiv, reflectă mai fidel capacitatea de lucru a societății Țării Românești. Analizată prin produsul șantierelor domnești și boierești această capacitate a crescut, fiind în măsură să ducă la bun sfîrșit lucrările anuale necesare pentru

²² Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, 1942, III/1, p. 55—56.

²³ „Călători străini despre țările române” VI, p. 232. Aprecieri reluate de Grigore Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, București, 1982, p. 402.

²⁴ „Călători străini”..., VI, p. 232.

²⁵ Este vorba de anii 1638, 1639, 1642.

1–12 obiective de primă mărime în acea epocă. Numai din situațiile certe luate în discuție reiese că echipele de tâmplari, zidari, zugravi, fierari etc. au fost în stare să împodobească satele și orașele dintre Carpați și Dunăre, între anii 1643–1647, cu cca 40 palate, lăcașe ș.a. (Media anuală atinge în această etapă de vîrf — înglobînd și construcțiile de dincolo de hotarele Țării Românești — procentul de 8,4.

Practic, în timpul domniei lui Matei Basarab toate județele Țării Românești au dobîndit edificii și lăcașe noi. Pe primele locuri se plasează județele Dîmbovița și Ilfov, în zestrea cărora este inclusă și lista monumentelor de epocă din cele două orașe de reședință. La rîndul lor, Oltul, Vîlcea, Prahova, inclusiv teritoriul județului Saac, Argeșul și Buzăul se încadrează pe locurile superioare. Mai slabă a fost activitatea în județele Ialomița, Teleorman, Vlașca etc. Favorabilă este, de asemenea, situația creată în Tîrgoviște față de aceea din București. După cum este cunoscut, Matei Basarab a preferat șederea în orașul de pe malurile Dîmboviței pînă către sfîrșitul anului 1639²⁶. Informațiile puse la îndemînă de hrisoavele domnești confirmă faptul că exceptînd unele scurte absențe, mai frecvente în lunile de iarnă ale anilor 1635–1636 și îndeosebi 1637–1638, voievodul emite acte aproape frecvent din București. Mutarea la Tîrgoviște se petrecuse în 1640, fapt consemnat și de cîțiva dintre călătorii străini, trecători prin Țara Românească, în acea perioadă. Este vorba de Petru Bogdan Baksić care consemna, la 1 septembrie 1640, că Tîrgoviște este „un oraș fără ziduri, în care se află reședința domnului Țării Românești”.²⁷ O informație mai timpurie în rela-

²⁶ Ultimul document domnesc cunoscut azi ca fiind emis în 1639 la București poartă data de 29 octombrie, iar primul din acel an dat la Tîrgoviște la 15 decembrie, în „Catalogul documentelor Țării Românești”, IV, p. 685, și 690.

²⁷ „Călători străini”... V, București, 1973, p. 213.

tarea lui Achacy Taszycki, din 24 martie 1640, care arată că un ceauș al sultanului „a plecat din București, reședința domnului Țării Românești, și s-a dus la Tîrgoviște unde locuia atunci domnul”²⁸. Ca atare, șederea lui Matei Basarab la București are loc în perioada de început a operei sale ctitoriești. Lucrările de construcții datorate atît lui cît și marilor boieri sînt consemnate totuși în acest oraș după 1640, excepție făcînd Bărăția²⁹. Este drept că nu cunoaștem data construcțiilor de la Sf. Apostoli și nici anul în care Udrea Doicescu a ridicat biserica Colțea, sau data terminării caselor Brîncovenilor din centrul medieval al Bucureștilor. Dar, marile lucrări de la Curtea Veche au intervenit după mutarea reședinței la Tîrgoviște. Și în orașul de pe Ialomița situația pare similară căci, cele mai multe din monumentele datorate voievodului sau dregătorilor săi au fost isprăvite, cu preponderență, după 1640. S-ar putea trage concluzia că domnitorul a fost absorbit mai întîi de situația din țară, unde a construit cîteva mănăstiri puternic fortificate de tipul celor de la Sadova, Slobozia lui Ianache, Căldărușani, Maxineni, Strehaia, după care și-a îndreptat atenția asupra reședințelor sale. Este un aspect pozitiv care adaugă un element în plus la dimensionarea valorii politicii lui Matei Basarab.

Ampla activitate ctitoricească a creat o bună categorie de meșteșugari care vor continua direct, sau prin transmiterea meșteșugului lor, cea de-a doua mare etapă a dezvoltării arhitecturii și artelor din Țara Românească sub patronajul lui Șerban Cantacuzino și îndeosebi al lui Constantin Brîncoveanu.

²⁸ Ibidem, p. 172.

²⁹ Ibidem, p. 34.

³⁰ Construită între anii 1633–1637, vezi Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, p. 173.

TEHNICĂ ȘI MĂESTRIE ÎN ARHITECTURA DE LEMN A JUDEȚULUI HUNEDOARA

EUGENIA GRECEANU

Stăpînirea tehnicii de construcție se vădește în folosirea rațională a materialului pus în operă, cu cumpătare, pentru asigurarea unei desăvîrșite funcționalități, atît sub aspectul programului, cît și al protecției față de acțiunea distructivă a agenților externi. Măiestria, care implică stăpînirea tehnică, este definită prin prelucrarea creatoare a materialului pus în operă — în limitele impuse de caracteristicile materialului respectiv —, cu rezultatul obținerii acelei diversități în unitate care deosebește opera de artă de producția de serie.

Măiestria arhitecturii românești de lemn se impune ca o realitate obiectivă, atît în arhitectura civilă, cît și în cea de cult. Cu precădere în acest din urmă domeniu, se remarcă personalitatea de neconfundat a fiecărei construcții în parte, prin faptul că ea se conturează în contextul unei unități a schemelor de plan și a sistemului de construcție ce se regăsește în întreaga țară.

Încercările de a explica unicitatea exemplarului considerat independent se orientează îndeobște către aspectul proporțiilor, cu accent asupra diversității manifeste a dezvoltării în înălțime, precum și către decorația sculptată. Credem însă că rezolvarea cu măiestrie a tuturor detaliilor tehnice — și în primul rînd a elementelor de rezistență cu rol preponderent funcțional — constituie una dintre modalitățile majore de

conturare a personalității fiecărei biserici de lemn. În susținerea acestei afirmații, prezentăm rezolvarea strefșinilor și a consolelor la un grup de 28 biserici de lemn din județul Hunedoara, cercetate în cadrul operațiilor de inventariere a monumentelor istorice.

Majoritatea bisericilor (aflate în localitățile menționate în nota 1), datează din veacul al XVIII-lea, cu excepția monumentului din Dumbrăvița, care nu pare să fie mai veche de 1800, precum și a trei exemplare din veacul al XVII-lea: Almașu Mic cu inscripție din 1620, Bretea Mureșană cu inscripție din 1650 și, probabil, Tîrnăvița¹.

¹ Datările monumentelor menționate au fost stabilite de Ioana Cristache-Panait. Bisericile care fac obiectul articolului, 28 la număr, se află în următoarele localități, cu menționarea hramului respectiv: *Abucea*, com. Dobra, Cuv. Paraschiva; *Almașu Mic*, com. Peștișu Mic, Sf. Nicolae; *Almașu Mic de Munte*, com. Balșa, Sf. Arhangheli; *Alun*, com. Bunila; *Adormirea Maicii Domnului*, *Basarabasa*, com. Vața de Jos, Sf. Nicolae; *Bejan*, com. Șoimuș, Sf. Nicolae; *Boiul de Jos*, com. Gurasada, Cuv. Paraschiva; *Boz*, com. Brănișca, Sf. Gheorghe; *Bretea Mureșană*, com. Ilia, biserica din cimitir; *Brîznice*, com. Ilia, Cuv. Paraschiva; *Căbești*, com. Brănișca, Nașterea Maicii Domnului; *Cărmăzânești*, com. Gurasada, Sf. Iii Arhangheli; *Chergheș*, com. Cîrjiți, Sf. Nicolae; *Dănuști*, com. Gurasada, Sf. Iii Arhangheli; *Dumbrăvița*, com. Ilia, Sf. Nicolae; *Fureșoara*, com. Brănișca, Buna Vestire; *Lăpugiu de Jos*, com. Lăpugiu de Jos,